

Υπόθεση C-321/22

**Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98,
παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου**

Ημερομηνία καταθέσεως:

5 Μαΐου 2022

Αιτούν δικαστήριο:

Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie
(Πολωνία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

22 Φεβρουαρίου 2022

Ενάγουσες και αντεναγόμενες:

ZL

KU

KM

Εναγομένη και αντενάγουσα:

Provident Polska S.A.

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Αίτημα των αγωγών που άσκησαν οι ZL, KU και KM είναι, κατ' ουσίαν, η κήρυξη της ακυρότητας των συμβάσεων δανείου που έχουν συνάψει κατά το μέρος τους που αφορά το κόστος της πίστωσης εκτός τόκων, ήτοι τις προμήθειες για ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής ή τα έξοδα φακέλου.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Πρώτον, το αιτούν δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς το αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 επιτρέπει να κηρύσσονται καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες οι οποίες καθορίζουν τα έξοδα ή την προμήθεια που οφείλονται στον επαγγελματία και στην περίπτωση που το ύψος τους είναι προδήλως υπερβολικό. Δεύτερον, κατά το αιτούν δικαστήριο, πρέπει να εξεταστεί

αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και η αρχή της αποτελεσματικότητας αντιτίθενται σε διάταξη του εθνικού δικαίου (άρθρο 189 k.p.c.) και νομολογία των εθνικών δικαστηρίων κατά τις οποίες η έλλειψη εννόμου συμφέροντος αποκλείει τη δυνατότητα άσκησης αναγνωριστικής αγωγής. Τρίτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, ιδίως στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, αν, στην περίπτωση που κριθεί ότι οι ρήτρες σύμβασης δανείου οι οποίες προβλέπουν ότι η καταβολή των δόσεων μπορεί να γίνει μόνο σε μετρητά εις χείρας εργαζομένου του δανειστή, στην κατοικία του οφειλέτη, είναι καταχρηστικές, η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει ή αν αυτή πρέπει να κηρυχθεί άκυρη.

Προδικαστικά ερωτήματα

1. Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι επιτρέπει να κηρυχθεί καταχρηστική συμβατική ρήτρα η οποία προβλέπει την καταβολή στον επαγγελματία εξόδων ή προμήθειας των οποίων το ποσό είναι προδήλως υπερβολικό σε σχέση με την παρεχόμενη από αυτόν υπηρεσία;
2. Έχουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, και η αρχή της αποτελεσματικότητας την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνικές διατάξεις ή σε νομολογιακή ερμηνεία τους κατά τις οποίες αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση αγωγής εκ μέρους του καταναλωτή κατά του επαγγελματία με την οποία ζητείται η αναγνώριση της ακυρότητας ή του μη αντιτάξιμου σύμβασης, στο σύνολό της ή κατά το μέρος που αυτή περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, είναι ο καταναλωτής να έχει έννομο συμφέρον;
3. Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, και η αρχή της αποτελεσματικότητας την έννοια ότι επιτρέπουν να γίνει δεκτό ότι, στην περίπτωση που η ρήτρα σύμβασης δανείου που προβλέπει τον τρόπο αποπληρωμής του δανείου κηρύσσεται καταχρηστική, η σύμβαση δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς την εν λόγω ρήτρα και ότι, ως εκ τούτου, είναι άκυρη;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

- 1 Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: άρθρο 169, παράγραφος 1.
- 2 Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: άρθρο 38.

- 3 Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές: αιτιολογικές σκέψεις 4, 21, 24· άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 6, παράγραφος 1, άρθρο 7, παράγραφος 1.

Σχετικές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας

- 4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Πολωνίας της 2ας Απριλίου 1997): άρθρο 76.
- 5 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (νόμος της 23ης Απριλίου 1964, Αστικός Κώδικας, στο εξής: k.c.): άρθρο 5, άρθρο 22¹, άρθρο 43¹, άρθρο 58 §§ 1 –3, άρθρο 65 § 1, άρθρο 353¹, άρθρο 359, άρθρο 385¹, άρθρο 385², άρθρο 405, άρθρο 410 και άρθρο 720 § 1.
- 6 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (νόμος της 17ης Νοεμβρίου 1964, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, στο εξής: k.p.c.): άρθρο 189, άρθρο 316 § 1, άρθρο 363 § 1, άρθρο 365 § 1.
- 7 Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (νόμος της 12ης Μαΐου 2011 περί καταναλωτικής πίστης, στο εξής: u.k.k.): άρθρο 3, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, σημείο 1, άρθρο 4, παράγραφος 1, σημείο 1, άρθρο 5, σημεία 6–8, άρθρο 30, παράγραφος 1, άρθρο 36α, παράγραφος 2).
- 8 Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 stycznia 2016 r. w sprawie wysokości odsetek ustawowych (ανακοίνωση του Υπουργού Δικαιοσύνης, της 7ης Ιανουαρίου 2016, σχετικά με το ύψος του νόμιμου επιτοκίου).

Συνοπτική παράθεση των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας

- 9 Στις 11 Σεπτεμβρίου 2019 η ΖΛ συνήψε με την Provident Polska S.A. (στο εξής: Provident) σύμβαση δανείου «Δάνειο σε μετρητά με εβδομαδιαίες δόσεις» διάρκειας 90 εβδομάδων. Οι επιμέρους συμβατικές ρήτρες προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, ότι το ποσό που θα εκταμιευόταν σε μετρητά, το οποίο αποτελούσε το συνολικό ποσό του δανείου, ανερχόταν σε 8 100 PLN (στοιχεία A1 και A), η προμήθεια για την εκταμίευση του δανείου ανερχόταν σε 4 050 PLN (στοιχείο B), τα έξοδα φακέλου σε 40 PLN (στοιχείο C), η προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής σε 2 066 PLN (στοιχείο D), το συνολικό ετήσιο επιτόκιο σε 10 % (στοιχείο E), το συνολικό ποσό των τόκων σε 1 275,73 PLN (στοιχείο E), το μικτό ποσό του δανείου σε 14 256 PLN (στοιχείο F), το συνολικό κόστος του δανείου σε 7 431,73 PLN (στοιχείο G), το συνολικό πληρωτέο από τον καταναλωτή ποσό σε 15 531,73 PLN (στοιχείο H) και το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο σε 132,53 % (στοιχείο I).
- 10 Η σύμβαση δανείου περιελάμβανε επίσης γενικό μέρος το οποίο αποτελούνταν από τους τυποποιημένους συμβατικούς όρους που χρησιμοποιούσε η Provident

και όριζε ότι το συνολικό ποσό του δανείου (στοιχείο A) είναι το σύνολο των χρημάτων που ο δανειστής χορηγεί στον πελάτη βάσει της σύμβασης, το οποίο όμως δεν συμπεριλαμβάνει το μέρος του μικτού ποσού του δανείου που χορηγήθηκε στον πελάτη για την κάλυψη του πιστωθέντος κόστους του χορηγούμενου δανείου βάσει της σύμβασης, ήτοι το κόστος με το οποίο βαρύνεται ο πελάτης κατά τη σύναψη της σύμβασης: προμήθεια για την εκταμίευση του δανείου, έξοδα φακέλου και προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής, τα οποία παρακρατούνται από το μικτό ποσό του δανείου.

- 11 Το μικτό ποσό του δανείου (στοιχείο F) αποτελούσε σύμφωνα με το γενικό μέρος της σύμβασης τη συνολική αξία του δανείου το οποίο χορηγήθηκε στον πελάτη βάσει της σύμβασης και η οποία κάλυπτε το συνολικό ποσό του δανείου και το μέρος του δανείου το οποίο προοριζόταν για την κάλυψη του πιστωθέντος κόστους, ήτοι του κόστους με το οποίο βαρύνεται ο πελάτης κατά τη σύναψη της σύμβασης, την προμήθεια για την εκταμίευση του δανείου, τα έξοδα φακέλου και την προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής, τα οποία παρακρατούνται από το μικτό ποσό του δανείου. Το μικτό ποσό του δανείου ισούται με το άθροισμα του συνολικού ποσού του δανείου (στοιχείο A) και των ποσών υπό στοιχεία B, C και D.
- 12 Εν συνεχεία, το συνολικό κόστος του δανείου (roz. G) κάλυπτε το σύνολο των επιβαρύνσεων που ο καταναλωτής καλείται να καταβάλει βάσει της σύμβασης δανείου, και ιδίως: α) τόκους, έξοδα και προμήθειες, β) το κόστος συμπληρωματικών υπηρεσιών, εφόσον είναι απαραίτητα για τη χορήγηση του δανείου ή για τη χορήγησή του υπό τους όρους που προτάθηκαν. Το συνολικό πληρωτέο από τον καταναλωτή ποσό (στοιχείο H) είναι το άθροισμα του συνολικού κόστους του δανείου και του συνολικού ποσού του δανείου. Οι οφειλόμενοι από τον πελάτη τόκοι υπολογίζονται επί του μικτού ποσού του δανείου (στοιχείο F).
- 13 Στην περίπτωση του Δανείου σε μετρητά με εβδομαδιαίες δόσεις ο πελάτης αναλαμβάνει την υποχρέωση να το εξοφλήσει σε μετρητά καταβάλλοντας τις δόσεις στον σύμβουλο ο οποίος τον επισκέπτεται μία φορά την εβδομάδα στην ευρισκόμενη εντός της Δημοκρατίας της Πολωνίας κατοικία του.
- 14 Εξάλλου, το «ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής» είναι πακέτο παροχών στο πλαίσιο της σύμβασης που καθιστούν δυνατή τη διαχείριση του δανείου και περιλαμβάνει: περίοδο αναστολής της καταβολής των δόσεων και εγγύηση άρσης της υποχρέωσης αποπληρωμής. Ο δανειστής λαμβάνει έναντι των παροχών στο πλαίσιο του ευέλικτου προγράμματος αποπληρωμής αμοιβή υπό τη μορφή της προμήθειας για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής (στοιχείο D). «Περίοδος αναστολής της καταβολής των δόσεων» στο πλαίσιο Δανείου σε μετρητά με εβδομαδιαίες δόσεις είναι η παροχή προς τον δανειολήπτη η οποία συνίσταται στην αναστολή της προθεσμίας καταβολής των δόσεων, όπως αυτή καθορίζεται στο αρχικό χρονοδιάγραμμα που ορίστηκε με τη σύμβαση, όσον αφορά 1 έως 4 δόσεις, χωρίς να απαιτείται δικαιολόγηση του σχετικού αιτήματος. Η «Εγγύηση

άρσης της υποχρέωσης αποπληρωμής» προβλέπεται εν συνεχεία από ρήτρα της σύμβασης η οποία ορίζει ότι σε περίπτωση θανάτου του πελάτη ενόσω διαρκεί η σύμβαση, ο δανειστής τον απαλλάσσει από την οφειλή του όσον αφορά οποιοσδήποτε οφειλές από τη σύμβαση οι οποίες δεν έχουν εξοφληθεί κατά την ημέρα του θανάτου.

- 15 Οι συμβάσεις δανείου που έχουν συνάψει η ΚΥ και η Provident και η ΚΜ και η IPF Polska sp. z o.o. (στα δικαιώματα της οποίας υπεισήλθε η Provident) περιείχαν όρους παρεμφερείς με εκείνους που περιγράφονται στα σημεία 9-14 ανωτέρω.

Κύριοι ισχυρισμοί των διαδίκων της κύριας δίκης

- 16 Οι ενάγουσες επικαλούνται προς στήριξη των αγωγών τους ότι οι ρήτρες της σύμβασης δανείου οι οποίες αφορούν την προμήθεια για την εκταμίευση, την προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής και τα έξοδα φακέλου είναι καταχρηστικές (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες) λόγω του προδήλως υπερβολικού ύψους των προμηθειών και των εξόδων. Η ΖΛ και η ΚΥ υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι η εναγομένη μπορεί να εισπράττει αμοιβή για τη χορήγηση του δανείου, αλλά αυτή πρέπει να περιορίζεται μόνο στους τόκους για το κεφάλαιο και στα εύλογα έξοδα φακέλου, ήτοι 40 PLN. Η επιβάρυνση των εναγουσών με πρόσθετα έξοδα τα οποία αντιστοιχούν σε 75,5 % (ή 92,07 % στην περίπτωση της ΚΜ) του χορηγηθέντος κεφαλαίου έχει σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους της εναγομένης και, συνεπώς, ο καταναλωτής επιβαρύνεται με υπέρμετρα και δυσανάλογα έξοδα για τη λήψη του δανείου σε σχέση με το χορηγούμενο σε αυτόν ποσό κατά τη σύναψη της σύμβασης. Αυτή η υψηλή προμήθεια αντιβαίνει στα χρηστά ήθη, διαταράσσει την ισορροπία των εκατέρωθεν παροχών, θίγει την εντιμότητα των εμπορικών συναλλαγών και δεν συνιστά φυσιολογικό κέρδος ενός επιχειρηματία που υπηρετεί θεμιτά τα συμφέροντά του. Δεν δικαιολογείται δε ούτε από τον κίνδυνο της ασκούμενης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Συνοπτική παράθεση του σκεπτικού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

- 17 Το **πρώτο προδικαστικό ερώτημα** αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου αφορά την ερμηνεία των κριτηρίων που ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας αυτής, ιδίως δε κατά την εξέταση του ενδεχομένου καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας, διευκρινιζόμενου ότι απόκειται στον εν λόγω δικαστή να αποφαινεται επί του ενδεδειγμένου χαρακτηρισμού συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των περιστάσεων της κάθε περίπτωσης. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο οφείλει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνο στοιχεία

τα οποία το τελευταίο πρέπει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του ζητήματος αν η οικεία ρήτρα είναι καταχρηστική¹.

- 18 Το Δικαστήριο έχει επίσης επισημάνει επανειλημμένα ότι, όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον μια ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση περί καλής πίστωσης, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, έχοντας συμβληθεί νομίμως και θεμιτώς με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί μια τέτοια ρήτρα κατόπιν διαπραγματεύσεως².
- 19 Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, προκειμένου να κριθεί αν μια ρήτρα δημιουργεί, σε βάρος του καταναλωτή, «σημαντική ανισορροπία» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, πρέπει ιδίως να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες που εφαρμόζονται βάσει της εθνικής νομοθεσίας στην περίπτωση κατά την οποία δεν υπάρχει σχετική συμφωνία των μερών. Μέσω αυτής της συγκριτικής ανάλυσης θα είναι ο εθνικός δικαστής σε θέση να εκτιμήσει αν, και, ενδεχομένως, σε ποιον βαθμό, η σύμβαση περιάγει τον καταναλωτή σε δυσμενέστερη νομική θέση από εκείνη την οποία προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Ομοίως, είναι χρήσιμο προς τούτο να εξεταστεί η νομική κατάσταση του εν λόγω καταναλωτή, λαμβανομένων υπόψη των μέσων που διαθέτει, σύμφωνα με την εθνική κανονιστική ρύθμιση, για την παύση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών³.
- 20 Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η σημαντική ανισορροπία μπορεί επομένως να προκύπτει από μόνη την αρκούντως σοβαρή επιδείνωση της νομικής καταστάσεως στην οποία περιάγουν οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις τον καταναλωτή, ως συμβαλλόμενο στην επίμαχη σύμβαση, είτε αυτή λαμβάνει τη μορφή περιορισμού του περιεχομένου των δικαιωμάτων που αντλεί σύμφωνα με

¹ Αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, C-137/08, VB Pénzügyi Lízing, σκέψη 44, της 14ης Μαρτίου 2013, C-415/11, Aziz, σκέψη 66, της 21ης Μαρτίου 2013, C-92/11, RWE Vertrieb, σκέψη 48, της 16ης Ιανουαρίου 2014, C-226/12, Constructora Principado, σκέψη 20, διάταξη της 3ης Απριλίου 2014, C-342/13, Sebestyén, σκέψη 25, αποφάσεις της 10ης Σεπτεμβρίου 2014, C-34/13, Kušionová, σκέψη 73, της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 47, της 27ης Ιανουαρίου 2021, C-229/19 και C-289/19, Dexia Nederland, σκέψη 45, της 10ης Ιουνίου 2021, C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, σκέψη 60, της 10ης Ιουνίου 2021, C-776/19 έως C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, σκέψη 92.

² Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, C-415/11, Aziz, σκέψη 69· διατάξεις της 21ης Μαρτίου 2014, C-537/12, Banco Popular Español, σκέψη 66, της 3ης Απριλίου 2014, C-342/13, Sebestyén, σκέψη 28· αποφάσεις της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 50, της 7ης Νοεμβρίου 2019, C-419/18 και C-483/18, Profi Credit Polska, σκέψη 55, της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, Profi Credit Polska, σκέψη 93, της 10ης Ιουνίου 2021, C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, σκέψη 66, της 10ης Ιουνίου 2021, C-776/19 και C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, σκέψη 97.

³ Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, C-415/11, Aziz, σκέψη 68· διατάξεις της 21ης Μαρτίου 2014, C-537/12, Banco Popular Español, σκέψη 65, της 3ης Απριλίου 2014, C-342/13, Sebestyén, σκέψη 27· απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2021, C-229/19 και C-289/19, Dexia Nederland, σκέψη 48.

τις διατάξεις αυτές από τη σύμβαση, είτε τη μορφή εμποδίου στην άσκησή τους, είτε ακόμη τη μορφή επιβαρύνσεώς του με πρόσθετη υποχρέωση, την οποία δεν προβλέπουν οι εθνικοί κανόνες⁴.

- 21 Με το παρόν προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί αν για την κήρυξη συμβατικής ρήτηρας ως καταχρηστικής αρκεί η διαπίστωση ότι η ρήτρα επιβάλλει στον καταναλωτή υποχρέωση εκπλήρωσης παροχής η οποία, σε σχέση με την παροχή του επαγγελματία, είναι προδήλως υπερβολική. Κατά την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου, από την υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου δεν προκύπτει σαφής απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα.
- 22 Με την απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020 το Δικαστήριο έκρινε ότι «[τ]ο άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993 σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι δεν εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής συμβατική ρήτρα η οποία καθορίζει το κόστος της πίστωσης εκτός των τόκων τηρουμένου του ανώτατου ορίου που προβλέπει εθνική διάταξη, χωρίς να λαμβάνονται κατ' ανάγκην υπόψη οι όντως πραγματοποιηθείσες δαπάνες»⁵.
- 23 Η ανωτέρω κρίση εξειδικεύθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, με την οποία κρίθηκε ότι το κόστος, για τον καταναλωτή, της πίστωσης εκτός των τόκων το οποίο, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, δεν μπορεί να υπερβαίνει ένα ανώτατο όριο, θα μπορούσε, εντούτοις, να δημιουργήσει σημαντική ανισορροπία κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου, ακόμη και όταν καθορίζεται σε ποσό το οποίο δεν υπερβαίνει το ανώτατο αυτό όριο, αν οι παρεχόμενες ως αντιπαροχή υπηρεσίες δεν εμπίπτουν ευλόγως στις υπηρεσίες που παρέχονται στο πλαίσιο της σύναψης ή της διαχείρισης της σύμβασης πίστωσης ή αν τα ποσά με τα οποία επιβαρύνεται ο καταναλωτής για έξοδα χορήγησης του δανείου παρίστανται σαφώς δυσανάλογα σε σχέση με το ποσό του δανείου. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να λάβει υπόψη, ως προς το ζήτημα αυτό, τις συνέπειες των λοιπών συμβατικών ρητρών προκειμένου να κρίνει αν οι εν λόγω ρήτρες δημιουργούν σημαντική ανισορροπία εις βάρος του δανειολήπτη. Υπ' αυτές τις περιστάσεις, λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης διαφάνειας που απορρέει από το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο επαγγελματίας, έχοντας συμβληθεί με τον καταναλωτή τηρώντας την απαιτούμενη διαφάνεια, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί μια τέτοια ρήτρα κατόπιν διαπραγμάτευσης. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα αφορώσα το κόστος της πίστωσης εκτός των τόκων, η οποία ορίζει το κόστος αυτό σε ποσό που υπολείπεται του μέγιστου νόμιμου ορίου και μετακυλίζει στο καταναλωτή έξοδα που συνδέονται με την οικονομική δραστηριότητα του

⁴ Αποφάσεις της 16ης Ιανουαρίου 2014, C-226/12, Constructora Principado, σκέψεις 21 και 23, της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 51, της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, Profi Credit Polska, σκέψη 92, της 27ης Ιανουαρίου 2021, C-229/19 και C-289/19, Dexia Nederland, σκέψη 49.

⁵ Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, C-779/18, Mikrokasa, σκέψη 58.

δανειστή, μπορεί να δημιουργεί σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, στην περίπτωση που τον επιβαρύνει με έξοδα δυσανάλογα προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες και το χορηγηθέν σε αυτόν ποσό του δανείου, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει⁶.

- 24 Περαιτέρω, με την απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι ρήτρα συμβάσεως δανείου συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και χρηματοπιστωτικού ιδρύματος η οποία επιβάλλει στον καταναλωτή την καταβολή εξόδων φακέλου είναι ικανή να δημιουργήσει εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστης, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των απορρεόντων εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών, σε περίπτωση που το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν αποδεικνύει ότι τα έξοδα φακέλου αντιστοιχούν σε όντως παρασχεθείσες υπηρεσίες και πραγματοποιηθέντα έξοδα, στοιχείο το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει⁷.
- 25 Εξάλλου, με την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015 το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι πρέπει να θεωρούνται ως καταχρηστικές κατά την έννοια της οδηγίας 93/13 οι συμβατικές ρήτρες που προβλέπουν την καταβολή προμήθειας σημαντικού ποσού με σκοπό τη διασφάλιση της εξόφλησης του δανείου, μολοντί έναντι του κινδύνου αυτού έχει συσταθεί υποθήκη, ενώ σε αντάλλαγμα της προμήθειας αυτής, η τράπεζα δεν παρέχει καμία πραγματική υπηρεσία στον καταναλωτή⁸.
- 26 Από την ανωτέρω νομολογία μπορεί να συναχθεί ότι το Δικαστήριο δέχεται ότι μπορούν να κηρυχθούν καταχρηστικές οι ρήτρες σύμβασης δανείου ή πίστωσης οι οποίες καθορίζουν το ύψος προμήθειας ή εξόδων, εφόσον το ποσό της προμήθειας ή των εξόδων είναι προδήλως υπερβολικό ή στον καταναλωτή δεν παρέχεται ως αντάλλαγμα καμία πραγματική υπηρεσία. Πλην όμως, η ανάλυση άλλων αποφάσεων του Δικαστηρίου φαίνεται να οδηγεί σε διαφορετικά συμπεράσματα.
- 27 Συγκεκριμένα, με την απόφαση της 16ης Απριλίου 2014 το Δικαστήριο έκρινε ότι η ύπαρξη «σημαντικής ανισορροπίας» δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκην ότι οι δαπάνες τις οποίες επιβάλλει συμβατική ρήτρα στον καταναλωτή πρέπει να έχουν ως προς αυτόν σημαντικές οικονομικές συνέπειες σε σχέση με το ποσό της επίμαχης συναλλαγής⁹, ενώ η ύπαρξη τέτοιας σημαντικής ανισορροπίας δεν μπορεί να προκύπτει μόνο από οικονομική εκτίμηση ποσοτικού χαρακτήρα, βασιζόμενη σε σύγκριση, αφενός, του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία

⁶ Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, C-84/19, Profi Credit Polska, σκέψεις 95 έως 97.

⁷ Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, C-224/19 και C-259/19, CaixaBank, σκέψη 79.

⁸ Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, C-143/13, Matei, σκέψεις 70 και 71.

⁹ Απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, C-226/12, Constructora Principado, σκέψη 31.

αποτελέσει αντικείμενο της συμβάσεως και, αφετέρου, των δαπανών που βάσει της ως άνω ρήτρας βαρύνουν τον καταναλωτή.¹⁰

- 28 Ομοίως, με την απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2021 το Δικαστήριο έκρινε ότι ο έλεγχος αν υφίσταται σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια ποσοτικού χαρακτήρα οικονομική εκτίμηση, βασιζόμενη σε σύγκριση μεταξύ του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της σύμβασης, αφενός, και των δαπανών που βαρύνουν τον καταναλωτή βάσει της ως άνω ρήτρας, αφετέρου¹¹.
- 29 Αντιθέτως, με την απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019 το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, η απαίτηση να είναι διατυπωμένες οι συμβατικές ρήτρες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό δεν έχει την έννοια ότι συμβατικές ρήτρες που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και περιέχονται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτές, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίες καθορίζουν επακριβώς το ποσό των εξόδων διαχειρίσεως και της προμήθειας εκταμιεύσεως που βαρύνουν τον καταναλωτή, τη μέθοδο υπολογισμού τους και τον χρόνο καταβολής τους, πρέπει επίσης να προσδιορίζουν αναλυτικώς όλες τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή των συγκεκριμένων ποσών¹². Το συμπέρασμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, εάν συνεκτιμηθεί η κρίση που διατυπώνεται στην ίδια απόφαση ότι η διαφάνεια συμβατικής ρήτρας, την οποία απαιτεί το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας αυτής η οποία πρέπει να διενεργείται από το εθνικό δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο να αξιολογήσει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως, πρώτον, την ενδεχόμενη μη συμμόρφωση προς την απαίτηση καλής πίστεως και, δεύτερον, την ύπαρξη ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας εις βάρος του καταναλωτή, κατά την έννοια της τελευταίας αυτής διατάξεως¹³. Βάσει των προεκτεθέντων το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, αφορώσα τα έξοδα διαχειρίσεως συμβάσεως δανείου η οποία δεν παρέχει τη δυνατότητα σαφούς προσδιορισμού των συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν δημιουργεί, κατ' αρχήν, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των

¹⁰ Απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, C-226/12, Constructora Principado, σκέψη 22.

¹¹ Απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2021, C-212/20, A.S.A., σκέψη 66.

¹² Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 45.

¹³ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 49.

υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστεως¹⁴.

- 30 Κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι κατανοητό ότι οι εταιρίες παροχής πιστώσεων ασκούν οικονομική δραστηριότητα και, ως εκ τούτου, ο σκοπός τους είναι προεχόντως κερδοσκοπικός. Οι επαγγελματίες που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία πρέπει όχι μόνο να καλύπτουν τις διάφορες λειτουργικές δαπάνες των επιχειρήσεών τους (δαπάνες προσωπικού, μισθώματα ακινήτων, φόρους, δαπάνες για αναλώσιμα γραφείου κ.λπ.), αλλά επίσης να λαμβάνουν από τους καταναλωτές αμοιβή η οποία να είναι τέτοιου επιπέδου ώστε να τους αποφέρει επαρκή κέρδη. Είναι επίσης κατανοητό ότι η Provident πρέπει να λάβει ως δεδομένο ότι ορισμένοι πελάτες της δεν θα αποδώσουν το δανεισθέν κεφάλαιο, λόγω της οικονομικής ή προσωπικής τους κατάστασης, και ότι είναι πιθανό ορισμένοι δανειολήπτες να ενεργούν κακόπιστα, καθιστώντας αδύνατη στην πράξη την ανάκτηση των ποσών που τους χορηγήθηκαν.
- 31 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, ακόμη και αν ληφθούν υπόψη όλα τα ανωτέρω στοιχεία, δεν δικαιολογείται η είσπραξη εκ μέρους της Provident τόσο υψηλής αμοιβής, όπως αυτή που προκύπτει από τις συμβάσεις που περιλαμβάνονται στις δικογραφίες των υπό κρίση υποθέσεων.
- 32 Το αιτούν δικαστήριο λαμβάνει ως προς το ζήτημα αυτό υπόψη ότι στην περίπτωση της προμήθειας για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής, έναντι της δυνατότητας αναβολής της προθεσμίας καταβολής ορισμένων δόσεων του δανείου –και, επομένως, για μάλλον μικρό όφελος–, ο καταναλωτής υποχρεούται να καταβάλει πολύ υψηλή προμήθεια. Ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο αυτό είναι ότι ο δανειολήπτης δεν έχει τη δυνατότητα εξαίρεσης –κάθε δάνειο που προτείνει η Provident περιλαμβάνει υποχρεωτικά την ανωτέρω υπηρεσία και, ως εκ τούτου, την καταβολή σημαντικής προμήθειας. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι κατ’ ουσίαν τόσο η υπηρεσία όσο και η προμήθεια για αυτήν προβλέφθηκαν από την Provident κυρίως με σκοπό την αύξηση των εισοδημάτων της από κάθε σύμβαση δανείου και όχι με σκοπό την προσφορά χρήσιμων υπηρεσιών στους δανειολήπτες. Επομένως, η υπηρεσία που συνίσταται στο ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής έχει κατ’ ουσίαν πλασματικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι ο πραγματικός σκοπός των συμβατικών ρητρών που την αφορούν είναι η δικαιολόγηση της επιπλέον προμήθειας που χρεώνεται στον πελάτη.
- 33 Πλην όμως, εφόσον έναντι της προμήθειας αυτής η Provident δεν παρέχει καμία άλλη υπηρεσία πέραν της ίδιας της χορήγησης του δανείου, το ποσό της αποτελεί αποκλειστικά κέρδος του δανειστή και από την άλλη πλευρά αποκλειστικά επιβάρυνση του δανειολήπτη. Το αυτό ισχύει για τα λεγόμενα έξοδα φακέλου, δεδομένου ότι αυτά δεν αφορούν τίποτε άλλο εκτός από την ίδια τη χορήγηση του δανείου, το δε κόστος παράδοσης της ίδιας της σύμβασης στον καταναλωτή (κόστος τόνερ εκτυπωτή, χαρτιού, απασχόλησης υπαλλήλου της εταιρίας κ.λπ.) είναι τόσο χαμηλό ώστε να μπορεί κατ’ αρχήν να αγνοηθεί.

¹⁴ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-621/17, Kiss και CIB Bank, σκέψη 56.

- 34 Από την εξέταση των στοιχείων για τα επίμαχα δάνεια προκύπτει ότι, κατά τα φαινόμενα, η Provident στηρίζει την οικονομική δραστηριότητά της κυρίως στη χορήγηση σε καταναλωτές δανείων σχετικά χαμηλού ποσού (από 4 000 PLN έως 11 000 PLN) με ετήσια έως διετή περίοδο αποπληρωμής. Το κέρδος που αποκομίζει η εταιρία αυτή προέρχεται από τους τόκους και ιδίως από τις πολύ υψηλές προμήθειες και έξοδα (κυρίως από την προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής). Ομολογουμένως, οι επιβαρύνσεις αυτές δεν υπερβαίνουν μεν τα όρια που προβλέπουν οι διατάξεις του u.k.k., είναι όμως ιδιαίτερα επαχθείς για τους δανειολήπτες δεδομένου ότι κατά κανόνα ανέρχονται στο 70 % με 90 % του ποσού του δανείου (μόνο σε μία περίπτωση «μόλις» στο 46 % του κεφαλαίου του δανείου). Επιπλέον, σημαντική μερίδα των πελατών της Provident αποτελούν συγκεκριμένα άτομα. Ειδικότερα, μεγάλη μερίδα όσων λαμβάνουν βραχυπρόθεσμα δάνεια είναι καταναλωτές που αντιμετωπίζουν προβλήματα στη διαχείριση των οικονομικών τους και, για τον λόγο αυτό, δεν έχουν τη δυνατότητα να λάβουν δάνειο από τράπεζα και στρέφονται επομένως στις υπηρεσίες των εταιριών παροχής πιστώσεων, οι οποίες χορηγούν δάνεια με πολύ δυσμενείς όρους. Αποτέλεσμα του υψηλού κόστους αυτού του είδους των δανείων είναι ότι οι εν λόγω καταναλωτές δεν είναι σε θέση να τα αποπληρώσουν και συνάπτουν προς τον σκοπό αυτόν άλλο δάνειο και παγιδεύονται έτσι σε έναν φαύλο κύκλο υπερχρέωσης.
- 35 Για παράδειγμα, ένα άτομο που λαμβάνει δάνειο ποσού 5 000 PLN με κόστος δανείου που αντιστοιχεί στο 90 % του ποσού αυτού θα υποχρεωθεί να αποδώσει συνολικά ποσό 9 500 PLN. Αν ο καταναλωτής δεν έχει στη διάθεσή του τέτοιο χρηματικό ποσό και συνάψει δεύτερο δάνειο –αυτή τη φορά ποσού 9 500 PLN, αλλά πάλι με κόστος που αντιστοιχεί στο 90 % του ποσού του δανείου, το αποδοτέο από αυτόν ποσό θα ανέρχεται πλέον στα 18 050 PLN. Αν αυτό επαναληφθεί αρκετές φορές ακόμη, ο καταναλωτής θα πρέπει να αποδώσει: για το τρίτο δάνειο – 34 295 PLN, για το τέταρτο – 65 160 PLN, για το πέμπτο – 123 805 PLN, για το έκτο – 235.229 PLN, και για το έβδομο – 446 936 PLN, ενώ κατόπιν τούτου το ποσό του αρχικού κεφαλαίου του δανείου (5 000 PLN) θα είναι μόλις 1 % του οφειλόμενου ποσού, ήτοι το υπόλοιπο 99 % θα είναι πραγματικό κέρδος του δανειστή.
- 36 Από το ανωτέρω παράδειγμα προκύπτει εναργέστατα ότι ο καταναλωτής, ήδη λαμβάνοντας το πρώτο δάνειο σχετικά χαμηλού ποσού αλλά με πολύ δυσμενείς όρους, οδηγείται σε φαύλο κύκλο υπερχρέωσης (εκθετικά αυξανόμενης), η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία του να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του και, σε ακραίες περιπτώσεις, οδηγεί στην απώλεια όλων των περιουσιακών του στοιχείων και εν τέλει στην ανάγκη κήρυξης του σε πτώχευση. Το πρόβλημα της παγίδευσης σε φαύλο κύκλο υπερχρέωσης έχει ήδη αναγνωριστεί στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου και έχουν θεσπιστεί κανόνες για ανώτατο επιτόκιο (άρθρο 359 § 2¹ k.c.), το οποίο ανέρχεται σε 7,2 % ετησίως, καθώς επίσης και για ανώτατο όριο του εκτός των τόκων κόστους της καταναλωτικής πίστης (άρθρο 36a, παράγραφος 2, u.k.k.), το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει το συνολικό ποσό της πίστωσης. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στο εθνικό και στο ενωσιακό δίκαιο κανόνες οι οποίοι να αποκλείουν τη δυνατότητα χορήγησης σε καταναλωτή σειράς επαχθών

βραχυπρόθεσμων δανείων. Κατά συνέπεια, η μοναδική, κατά τα φαινόμενα, λύση για να αποτραπεί η παγίδευση των καταναλωτών σε φαύλο κύκλο υπερχρέωσης είναι να κηρυχθούν καταχρηστικές οι συμβατικές ρήτρες οι οποίες προβλέπουν προδήλως υπερβολικές προμήθειες και έξοδα. Κατ' ουσίαν, η ιδιαίτερος δυσμενής θέση στην οποία περιέρχεται ο καταναλωτής δεν οφείλεται στο γεγονός ότι ο επαγγελματίας διατύπωσε κατά τρόπο μη κατανοητό τη σύμβαση όσον αφορά το κόστος ή δεν διευκρίνισε τις συνέπειές της, αλλά από το γεγονός ότι ο καταναλωτής επιβαρύνεται με προδήλως υπερβολικό κόστος.

- 37 Στο πλαίσιο του **δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος** το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν αντιβαίνει στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και στην αρχή της αποτελεσματικότητας η προϋπόθεση του εννόμου συμφέροντος για την άσκηση αγωγής με αίτημα την αναγνώριση της ακυρότητας ή του μη αντιτάξιμου της σύμβασης ή μέρους της. Συγκεκριμένα, τίθεται το πρόβλημα ότι, στην περίπτωση που ο καταναλωτής ζητήσει την αναγνώριση της ακυρότητας ή του μη αντιτάξιμου της σύμβασης εν όλω ή εν μέρει και αποδείξει την ακυρότητα ή το μη αντιτάξιμο, χωρίς όμως να στοιχειοθετήσει το έννομο συμφέρον του, το εθνικό δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να απορρίψει, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 189 k.p.c., την αγωγή αποκλειστικά και μόνο λόγω της έλλειψης εννόμου συμφέροντος.
- 38 Κατά το άρθρο 189 k.p.c., αναγκαία προϋπόθεση του παραδεκτού αναγνωριστικής αγωγής είναι το έννομο συμφέρον, το οποίο πρέπει να υφίσταται έως την συζήτηση της αγωγής (άρθρο 316 § 1 k.p.c.). Η έννοια του εννόμου συμφέροντος δεν ορίζεται σε εθνικούς κανόνες αλλά αποτελεί αντικείμενο πλούσιας νομολογίας των πολωνικών δικαστηρίων.
- 39 Ειδικότερα, κατά τη νομολογία του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) ως έννομο συμφέρον πρέπει να νοείται η αντικειμενικά εμφανιζόμενη ανάγκη προστασίας της έννομης σφαίρας του ενάγοντος, σε περίπτωση απειλής ή ενδεχόμενης απειλής εις βάρος των δικαιωμάτων του, καθώς επίσης και σε περίπτωση αβεβαιότητας όσον αφορά την ύπαρξη ή το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών. Για την εκτίμηση του εννόμου συμφέροντος απαιτείται η εφαρμογή εξατομικευμένων και ευέλικτων κριτηρίων, τα οποία να λαμβάνουν υπόψη την αιτία της αγωγής υπό το πρίσμα του άρθρου 189 k.p.c. Μία από τις ερευνώμενες προϋποθέσεις όσον αφορά την παραδεκτή άσκηση αναγνωριστικής αγωγής είναι το κατά πόσον η αναγνωριστική απόφαση θα επηρεάσει την έννομη θέση του ενάγοντος. Τη συνδρομή εννόμου συμφέροντος καταδεικνύει η δυνατότητα οριστικής επίλυσης της διαφοράς διά της οδού αυτής, ενώ αντιθέτως υπέρ της ανυπαρξίας εννόμου συμφέροντος συνηγορεί η δυνατότητα επιδίωξης πληρέστερης δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων του ενάγοντος μέσω της άσκησης άλλης αγωγής.
- 40 Λαμβανομένου υπόψη ότι η έννοια του «εννόμου συμφέροντος» δεν ορίζεται από το εθνικό δίκαιο, το αν ο ενάγων έχει έννομο συμφέρον εκτιμάται από το εθνικό δικαστήριο που εκδικάζει κάθε συγκεκριμένη υπόθεση. Αυτό σημαίνει ότι ενδέχεται να υπάρξουν περιπτώσεις στις οποίες το ζήτημα της ύπαρξης εννόμου

συμφέροντος σε παρεμφερείς ή ακόμη και πανομοιότυπες υποθέσεις να εκτιμάται με διαφορετικό τρόπο από διαφορετικά δικαστήρια. Για παράδειγμα, σε ανάλογες υποθέσεις σχετικά με την αναγνώριση της ακυρότητας ή του μη αντιτάξιμου συμβάσεων που έχουν συνάψει καταναλωτές με την Provident ορισμένοι δικαστικοί σχηματισμοί του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (επαρχιακού δικαστηρίου Βαρσοβίας - κεντρικός τομέας Βαρσοβίας, Πολωνία) έκρινε ότι οι καταναλωτές έχουν έννομο συμφέρον, ενώ αντιθέτως άλλοι δικαστικοί σχηματισμοί απέρριψαν τις ενώπιόν τους αγωγές λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος. Έχει σημασία να επισημανθεί ότι σε όλες τις ανωτέρω περιπτώσεις τα δικαστήρια εκτιμούσαν ομόφωνα ότι είναι καταχρηστικοί οι όροι των συμβάσεων της εναγομένης εταιρίας που προβλέπουν προδήλως υπερβολικά έξοδα και προμήθεια για το ευέλικτο πρόγραμμα αποπληρωμής. Από τα ανωτέρω προκύπτει επομένως ότι ακόμη και εντός του ίδιου δικαστηρίου ενδέχεται να υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με το ζήτημα αν ο ενάγων έχει έννομο συμφέρον. Το γεγονός αυτό μπορεί να δυσχεράνει την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 93/13 –δεδομένου ότι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία η καταχρηστικότητα των ρητρών της σύμβασης που έχει συναφθεί με τον επαγγελματία είναι προφανής, ο καταναλωτής ενδέχεται να μην είναι βέβαιος αν μπορεί να ασκήσει αγωγή για την αναγνώριση της ακυρότητας ή της ακυρωσίας των συμβατικών αυτών ρητρών, λόγω του φόβου ότι το δικαστήριο μπορεί να κρίνει ότι ο ίδιος δεν έχει έννομο συμφέρον και να απορρίψει την αγωγή μόνο για αυτόν τον λόγο, καταδικάζοντάς τον ταυτόχρονα στα δικαστικά έξοδα..

- 41 Ωστόσο, κατά το αιτούν δικαστήριο, οι ενάγουσες δεν στοιχειοθετούν εν προκειμένω έννομο συμφέρον για την άσκηση αναγνωριστικής αγωγής. Οι ενάγουσες προβάλλουν την ανάγκη προσδιορισμού του ύψους των υποχρεώσεων τους και, ως εκ τούτου, περιστάσεις οι οποίες έχουν υποκειμενική μόνο σημασία για αυτές και δεν επικαλούνται αντικειμενική ανάγκη επίλυσης της νομικής διαφοράς. Εξάλλου, οι ενάγουσες έχουν άλλα μέσα παροχής έννομης προστασίας τα οποία καθιστούν δυνατή την ευρύτερη προστασία των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την αναγνωριστική αγωγή. Ως προς το ζήτημα αυτό, είναι σημαντικό ότι κάθε μία από τις ενάγουσες έχει ήδη καταβάλει μέρος των οφειλόμενων ποσών για τα επίμαχα έξοδα και προμήθειες, ενώ η Provident διεκδικεί με ανταγωγή από κάθε ενάγουσα το ανεξόφλητο υπόλοιπο. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να ζητηθεί η απόδοση του ήδη καταβληθέντος ποσού, ως αχρεωστήτως καταβληθέντος, μέσω της άσκησης καταψηφιστικής αγωγής (άρθρο 405 k.c. σε συνδυασμό με το άρθρο 410 k.c.) –επομένως, οι ενάγουσες έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν άλλη αγωγή η οποία προσφέρει πληρέστερη προστασία σε σχέση με την αναγνωριστική. Αντιθέτως, το ανεξόφλητο υπόλοιπο των οφειλόμενων ποσών για προμήθειες και έξοδα έγινε αντικείμενο ένδικης διαδικασίας μέσω της άσκησης εκ μέρους της Provident καταψηφιστικών ανταγωγών –και, επομένως, οι ενάγουσες (και αντεναγόμενες) μπορούν να επικαλεστούν την καταχρηστικότητα των συμβατικών ρητρών μόνο στο πλαίσιο των ανταγωγών και η απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου επί του ζητήματος αυτού θα επιλύσει τη διαφορά μεταξύ των διαδίκων.

- 42 Το **τρίτο προδικαστικό ερώτημα** σχετίζεται με το προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε από το Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (επαρχιακό δικαστήριο Siemianowice Śląskie, Πολωνία) με διάταξη της 10ης Νοεμβρίου 2021 (αριθμός υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου: C-717/21), το οποίο αφορά το ζήτημα αν μπορούν να θεωρηθούν καταχρηστικοί οι συμβατικοί όροι που προβλέπουν ότι η εξόφληση των δόσεων του δανείου μπορεί να γίνεται μόνο με την καταβολή μετρητών σε υπάλληλο της Provident (στο εξής: σύμβουλος) στο πλαίσιο των εβδομαδιαίων επισκέψεων του στον τόπο κατοικίας του δανειολήπτη. Η συμβατική αυτή ρήτρα περιλαμβάνεται συνήθως στις συμβάσεις που συνάπτει η Provident και περιελήφθη και στο σημείο 6.a των συμβάσεων που συνήψαν οι ZL και KU. Αν και οι ενάγουσες αυτές δεν αμφισβήτησαν το περιεχόμενο της συγκεκριμένης ρήτρας, εντούτοις το αιτούν δικαστήριο, εκπληρώνοντας την υποχρέωση που υπέχει από την οδηγία 93/13 να εξετάζει αν οι συμβάσεις καταναλωτών περιέχουν καταχρηστικούς όρους, διαπίστωσε ότι η συμβατική αυτή ρήτρα πρέπει να χαρακτηριστεί καταχρηστική.
- 43 Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους η ανωτέρω συμβατική ρήτρα χαρακτηρίζεται ως καταχρηστική, το αιτούν δικαστήριο συμμερίζεται τις κρίσεις που διατύπωσε το Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (επαρχιακό δικαστήριο Siemianowice Śląskie) στη διάταξη της 10ης Νοεμβρίου 2021. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, κατ' αρχάς, ότι ο περιορισμός που συνίσταται στην καταβολή των δόσεων του δανείου μόνο με μετρητά σε εργαζόμενο της εναγομένης και η αδυναμία εξόφλησης των δόσεων μέσω τραπεζικού εμβάσματος στην εποχή των ψηφιακών συναλλαγών αποσκοπούν στην άσκηση συναισθηματικής πίεσης στον καταναλωτή για να εκβιαστεί η οριστική εκπλήρωση των υποχρεώσεών του. Επιπλέον, αν και η ρήτρα αυτή καθορίζει τις κύριες παροχές των μερών, δεν είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό (άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13). Ειδικότερα, το σημείο 6.a των συμβάσεων δανείου προβλέπει μεν την εξόφληση της οφειλής στο πλαίσιο των επισκέψεων του υπαλλήλου της Provident στον τόπο κατοικίας του καταναλωτή, αλλά ουδόλως διευκρινίζει το πλαίσιο των επισκέψεων αυτών, τη διάρκειά τους, τις ενέργειες στις οποίες επιτρέπεται να προβεί ο υπάλληλος της εταιρίας στην κατοικία του καταναλωτή κ.λπ. Επιπλέον, κατά το αιτούν δικαστήριο, ο επαγγελματίας που επιφυλάσσει στον εαυτό του μια τόσο σημαντική επέμβαση στον ιδιωτική σφαίρα του καταναλωτή θα πρέπει να του παράσχει προσήκουσα ενημέρωση (προειδοποίηση) σχετικά με τους δυνητικούς κινδύνους που συνδέονται με την επίσκεψη τρίτου προσώπου στην κατοικία του – ιδίως στην περίπτωση που ο τρίτος αυτός απασχολείται από τον δανειστή του καταναλωτή. Ωστόσο, στις εξετασθείσες συμβάσεις δεν υπάρχει τέτοια προειδοποίηση. Ταυτόχρονα, η ανωτέρω ρήτρα αποτελεί τμήμα τυποποιημένης σύμβασης την οποία έχει διαμορφώσει εκ των προτέρων η Provident και, ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης (άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13).
- 44 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τις μεταγενέστερες συνέπειες της μη δέσμευσης του καταναλωτή από την εν λόγω συμβατική ρήτρα αν αυτή κριθεί καταχρηστική και, ειδικότερα, ως προς το αν η σύμβαση δανείου μπορεί να

εξακολουθήσει να ισχύει μετά την εξάλειψη της συγκεκριμένης ρήτρας (άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13), στην περίπτωση κατά την οποία ως καταχρηστική θεωρείται η ρήτρα της σύμβασης δανείου που ορίζει τον μοναδικό τρόπο εξόφλησης των δόσεων του δανείου. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι μάλλον αρνητική, επειδή κατόπιν της απάλειψης από τις επίμαχες στην υπό κρίση υπόθεση συμβάσεις δανείου του σημείου 6.α, οι συμβάσεις αυτές δεν περιέχουν κανέναν όρο σχετικά με τον τρόπο απόδοσης του δανείου από τον δανειολήπτη. Δεν είναι όμως δυνατόν να συναχθεί ότι σε μια τέτοια περίπτωση ο δανειολήπτης απαλλάσσεται από την υποχρέωση απόδοσης του ποσού του δανείου, δεδομένου ότι αυτό θα σήμαινε στην πραγματικότητα τη μετατροπή της σύμβασης δανείου σε σύμβαση δωρεάς, ήτοι σε μια σύμβαση εντελώς διαφορετικού είδους, την οποία προδήλως τα μέρη δεν είχαν τη βούληση να συνάψουν.

- 45 Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το μόνο μέσο που καθιστά δυνατή τη διατήρηση σε ισχύ των επίμαχων συμβάσεων δανείων παρά την αναγνώριση της καταχρηστικότητας της συμβατικής ρήτρας που περιλαμβάνεται στο σημείο 6.α είναι η απλή «συμπλήρωση» του περιεχομένου των συμβάσεων αυτών μέσω όρου ο οποίος να επιτρέπει στον καταναλωτή την εξόφληση των οφειλών του από τη σύμβαση μέσω τραπεζικού εμβάσματος. Ωστόσο, μια τέτοια λύση φαίνεται να προσκρούει στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.
- 46 Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα αποφανθεί ότι μια καταχρηστική ρήτρα δεν είναι δεσμευτική στο σύνολό της και όχι μόνο κατά το μέρος κατά το οποίο είναι καταχρηστική¹⁵, και ότι κατ' αρχήν δεν είναι επίσης δυνατό το δικαστήριο να μεταβάλει το περιεχόμενο της καταχρηστικής ρήτρας¹⁶ ούτε να ερμηνεύσει τη ρήτρα αυτή προκειμένου να αμβλύνει τον καταχρηστικό της χαρακτήρα¹⁷. Από την άλλη πλευρά, το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει έναν καταχρηστικό όρο με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου, αλλά μόνο εάν η εξάλειψη του

¹⁵ Αποφάσεις της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψη 64, της 29ης Απριλίου 2021, C-19/20, Bank BPH, σκέψεις 70, 80.

¹⁶ Αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, C-618/10, Banco Español de Crédito, σκέψεις 69 έως 73, της 30ής Μαΐου 2013, C-488/11, Asbeek Brusse και de Man Garabito, σκέψεις 57 και 58, της 30ής Απριλίου 2014, C-26/13, Kásler και Káslerné Rábai, σκέψεις 77 έως 79, της 21ης Ιανουαρίου 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, Unicaja Banco και Caixabank, σκέψεις 28, 31-32, της 21 Απριλίου 2016, C-377/14, Radlinger και Radlingerová, σκέψεις 97 και 98, της 21ης Δεκεμβρίου 2016, C-154/15, C-307/15 και C-308/15, Gutiérrez Naranjo, σκέψεις 57, 60, της 7ης Αυγούστου 2018, C-96/16 και C-94/17, Banco Santander και Escobedo Cortés, σκέψη 73, της 13ης Απριλίου 2018, C-176/17, Profi Credit Polska, σκέψη 41, της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψεις 53 και 54, της 7ης Νοεμβρίου 2019, C-349/18 και C-351/18, Kanyebe, σκέψη 67, της 3ης Μαρτίου 2020, C-125/18, Gómez del Moral Guasch, σκέψεις 59 και 60, της 25ης Νοεμβρίου 2020, C-269/19, Banca B., σκέψεις 30 και 31, της 27ης Ιανουαρίου 2021, C-229/19 και C-289/19, Dexia Nederland, σκέψεις 63 και 64, της 29ης Απριλίου 2021, C-19/20, Bank BPH, σκέψεις 67 και 68, της 18ης Νοεμβρίου 2021, C-212/20, A. S.A., σκέψεις 68 και 69, 71.

¹⁷ Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Νοεμβρίου 2021, C-212/20, A. S.A., σκέψη 79.

καταχρηστικού όρου οδηγεί στην ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, η οποία εκθέτει τον καταναλωτή σε ιδιαίτερα επιζήμιες συνέπειες¹⁸.

- 47 Ωστόσο, στις υπό κρίση υποθέσεις, δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθούν τέτοιες αρνητικές συνέπειες, δεδομένου ότι, εάν οι δανειακές συμβάσεις κηρυχθούν άκυρες, οι καταναλώτριες θα υποχρεωθούν να αποδώσουν μόνο το ισόποσο του κεφαλαίου του δανείου, χωρίς τόκους, προμήθειες, έξοδα ή οποιαδήποτε άλλη επιβάρυνση. Επομένως, κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο αποκλεισμός από τη σύμβαση δανείου συμβατικών ρητρών όπως το σημείο 6.α των συμβάσεων που συνήψαν η ZL και η KU πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την ακυρότητα των συμβάσεων αυτών στο σύνολό τους.

¹⁸ Αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, C-26/13, Kásler και Káslerné Rábai, σκέψεις 80 έως 85, της 21ης Ιανουαρίου 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, Unicaja Banco και Caixabank, σκέψη 33, της 7ης Αυγούστου 2018, C-96/16 και C-94/17, Banco Santander και Escobedo Cortés, σκέψη 74, της 20ής Αυγούστου 2018, C-51/17, OTP Bank και OTP Faktoring, σκέψεις 60 και 61, της 14ης Μαρτίου 2019, C-118/17, Dunai, σκέψη 54, της 26ης Μαρτίου 2019, C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, σκέψεις 56 έως 59 και 64, της 3ης Οκτωβρίου 2019, C-260/18, Dziubak, σκέψεις 48 και 49, 58 και 59, της 7ης Νοεμβρίου 2019, C-349/18 έως C-351/18, Kanyeba, σκέψη 70, της 3ης Μαρτίου 2020, C-125/18, Gómez del Moral Guasch, σκέψεις 61 έως 64, της 25ης Νοεμβρίου 2020, C-269/19, Banca B., σκέψεις 32 έως 34.